

УДК 339.9

Куцик В. І.

valentynakutsyk@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8230-9436

*к.е.н., проф., професор кафедри економіки,
Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів*

Кузьма Х. В.

kuzma.khrystyna@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2459-7601

ResearcherID: E-9543-2019

*к.е.н., доцент кафедри економіки,
Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів*

Дмитрів І. О.

ivannadmutriv2001@gmail.com

магістр,

Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ОСНОВИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ФОРМУВАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

***Анотація.** У статті досліджуються теоретичні основи здійснення зовнішньоекономічної діяльності підприємства через призму формування високого рівня експортного потенціалу та його збереження у довгостроковій перспективі. Актуальність дослідження визначається глобальною тенденцією створення світового ринку товарів та послуг та необхідністю реалізації країною свого експортного потенціалу для того, щоб зайняти свою нішу у міжнародному поділі праці. Особливу увагу приділено дослідженню категорій “експорт”, “експортний потенціал” та “зовнішньоекономічна діяльність підприємств”, виокремлено їх сутнісні ознаки та принципи реалізації. При написанні використано такі методи дослідження, як: метод порівняння при дослідженні поняття “експорт”, метод узагальнення, метод наукової абстракції та моделювання при формуванні структурно-логічної схеми експортного потенціалу. Визначено, що міжнародна торгівля є важливим стимулом розвитку та підвищення ефективності виробництва кожної країни та дає можливість широко розвивати виробництво таких видів продукції, для яких є найбільш сприятливі умови. У матеріалах статті акцентовано увагу на побудові структурно-логічної схеми експортного потенціалу, зосереджено увагу на принципах та напрямках здійснення зовнішньоекономічної діяльності як на макро-, так і на мікрорівні. Особлива увага зосереджена на чинниках багатofакторної ресурсної моделі формування експортного потенціалу. Досліджено та проаналізовано ефективність зовнішньоекономічної діяльності країн-світових лідерів, визначено наявність зростаючих тенденцій експорту та постійних змін у міжнародному поділі праці, в залежності від їх ресурсних та стратегічних можливостей. Запропоновано використовувати після стабілізації економічних та політичних умов такі напрями зростання експортного потенціалу та здійснення зовнішньоекономічної діяльності, як реалізація високотехнологічної продукції та науко-містких послуг.*

Ключові слова: експорт, зовнішньоекономічна діяльність, експортний потенціал, світова торгівля, міжнародний поділ праці.

Kutsyk Valentyna

valentynakutsyk@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8230-9436

Ph.D., Professor, Professor at the Department of Economics,

Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Kuzma Hrystyna

kuzma.khrystyna@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2459-7601

ResearcherID: E-9543-2019

Ph.D., Associate Professor at the Department of Economics,

Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Dmytriv Ivanna

ivannadmutriv2001@gmail.com

Master's degree student,

Lviv University of Trade and Economics, Lviv

FUNDAMENTALS OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES OF THE ENTERPRISE THROUGH THE PRISM OF DEVELOPING THE EXPORT POTENTIAL OF THE COUNTRY

Abstract. *The article examines the theoretical foundations of the enterprise's foreign economic activity through the prism of the formation of a high level of export potential and its preservation in the long term. The relevance of the study is determined by the global trend of creating a world market of goods and services and the need for the country to implement its export potential in order to occupy its niche in the international division of labor. Particular attention was paid to the study of the categories "export", "export potential" and "external economic activity of enterprises", their essential features and principles of implementation were highlighted. When writing, the following research methods were used: the method of comparison, when researching the concept of "export", the method of generalization, the method of scientific abstraction and modeling when developing a structural and logical scheme of export potential. It was determined that international trade is an important incentive for the development and improvement of the production efficiency of each country and provides an opportunity to widely develop the production of those types of products for which there are the most favorable conditions. In the materials of the article, attention is focused on the development of a structural and logical scheme of export potential, attention is focused on the principles and directions of foreign economic activity at both the macro and micro levels. Special attention is focused on the factors of the multifactorial resource model of export potential formation. The effectiveness of the foreign economic activity of world leading countries has been studied and analyzed, the presence of growing export trends and constant changes in the international division of labor, depending on their resource and strategic capabilities, has been determined. It is proposed to use, after the stabilization of economic and political conditions, such directions of growth of export potential and implementation of foreign economic activity as the sale of high-tech products and knowledge-intensive services.*

Key words: export, foreign economic activity, export potential, world trade, international division of labor.

JEL Classification: F02, M16

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1256-2022-34-01>

Постановка проблеми. Однією з характерних і найбільш важливих тенденцій розвитку суспільства на сьогодні є прогресуюча інтернаціоналізація та глобалізація світової економіки. Економічні та фізичні бар'єри переміщення товарів і ресурсів були значною мірою усунені завдяки зростанню та активізації міжнародного поділу праці, результатам технічного прогресу й інформаційно-комунікаційним технологіям. У цих умовах актуальності набуває процес здійснення зовнішньоекономічної діяльності підприємствами на засадах створення конкурентоспроможного продукту, розвитку високотехнологічного виробництва та реалізації наукомістких послуг як основи забезпечення довгострокових конкурентних переваг національної економіки, особливо у період складної економічної та політичної ситуації.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Вивченням теоретичних підходів та концептуальних засад реалізації зовнішньоекономічної діяльності підприємств та реалізації експортного потенціалу країни займалися вітчизняні та зарубіжні вчені, а саме: В. Андріанова, Ю. Бахрамова,

В. Бегма, Н. Діденко, Н. Зав'ялова, О. Кириченко, Г. Крушницька, Т. Ломаченко, А. Мазаракі, В. Михайловський, В. Маштабей, П. Савицький, Д. Стеченко, Н. Пирець, Г. Шагалова та інші.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення теоретичного підходу до здійснення зовнішньоекономічної діяльності підприємств через призму формування довгострокового експортного потенціалу. При написанні статті були використані такі методи дослідження, як: метод порівняння, при дослідженні поняття «експорт», метод узагальнення, метод наукової абстракції та моделювання при формуванні структурно-логічної схеми експортного потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У світовому господарстві останні десятиліття все активніше розвивається така специфічна форма міжнародних відносин, як світова (всесвітня) торгівля. На частку торгівлі припадає близько 80% всього обсягу міжнародних економічних відносин [1]. Світова (всесвітня, міжнародна, зовнішня) торгівля – це торгівля, яка передбачає переміщення товарів і послуг за межі державних кордо-

нів; її ще можна трактувати як відносини країн з метою вивезення (експорту) та ввезення (імпорту) товарів і послуг.

Економіку, яка бере участь у міжнародній торгівлі, називають відкритою. Ступінь відкритості економіки визначають відношенням експорту або імпорту країни до її ВВП. Країни, що мають широку ресурсну базу та місткий внутрішній ринок, меншою мірою залежать від міжнародної торгівлі. У свою чергу, країни, у яких обмежена ресурсна база і які не можуть виробляти з достатньою ефективністю всі необхідні для внутрішнього споживання товари, залежать від зовнішньої торгівлі більшою мірою. Якщо в Нідерландах, Данії, Швеції частка експорту сягає понад 50% ВВП, то в США, Японії вона залишається на рівні 10–12% [2].

Міжнародна торгівля є важливим стимулом розвитку та підвищення ефективності виробництва кожної країни та дає можливість широко розвивати виробництво таких видів продукції, для яких є найбільш сприятливі умови. На цій основі формується міжнародна спеціалізація тих чи інших країн із виробництва окремих видів продукції [3].

Завдяки вільній торгівлі, яка ґрунтується на принципі порівняльних переваг, світова економіка має можливість досягти ефективнішого розміщення виробничих ресурсів та вищого рівня матеріального забезпечення громадян. У сучасних умовах глобалізації та прискорення економічних процесів країна не може ефективно розвиватися лише за рахунок розвитку внутрішнього ринку та політики протекціонізму.

Стан зовнішньої торгівлі характеризується низкою показників, серед яких основними є її обсяг, динаміка обсягу та імпорту, товарна та географічна структура. Обсяг зовнішньої торгівлі визначається як в натуральних, так і у вартісних показниках (останні розраховуються у національній валюті й переводяться у долари США для їх порівняння).

Однією з важливих категорій при вивченні перспектив та можливостей реалізації зовнішньоекономічної діяльності підприємств є поняття “експортний потенціал”.

Теоретична основа поняття “експортний потенціал” дає можливість побудувати його структурно-логічну схему (рис. 1).

Сформована на основі досліджень структурно-логічна схема експортного потенціалу національної економіки складається з умовних 4 рівнів: експортного потенціалу національної економіки, регіону, галузі та підприємства. Слід зазначити, що основу для забезпечення експортного потенціалу становить ресурсний базис кожної одиниці аналізу. Основоположниками ресурсної теорії були Е. Пенроуз, Дж. Пфеффер, Р. Грант, К. Пра-

халаді, Г. Хеме та інші. В основу теорії покладено твердження, що ресурси є джерелом здібностей, а здібності є основним джерелом конкурентних переваг [6].

Відповідно до цієї теорії наявність і доступність ресурсів, що відповідають цим характеристикам, формує більш високий експортний потенціал для підприємств і дозволяє реалізовувати стратегії, спрямовані на підвищення ефективності діяльності [7]. Для визначення багатофакторної ресурсної моделі формування експортного потенціалу варто акцентувати увагу на певних вимогах до аналізу чинників впливу:

1. Наявність точної кінцевої кількості факторів впливу з описом їх стану та причинно-наслідкових взаємозв'язків.

2. Виокремлені фактори формування експортного потенціалу повинні бути відображені з розгорнутою характеристикою їх якісних і кількісних параметрів відображення.

Отже, розуміння експортного потенціалу підприємства на основі ресурсної теорії базується на тому, що підприємство контролює набір матеріальних і нематеріальних ресурсів, і це дозволяє йому реалізовувати стратегії, спрямовані на підвищення ефективності його діяльності. В межах такого підходу внутрішня організація всіх видів ресурсів, задіяних і незадіяних з будь-яких причин в експортній діяльності суб'єкта господарювання, які, однак, мають реальну можливість брати в ній участь, є основою експортного потенціалу підприємства.

Управління формуванням експортного потенціалу кожної одиниці у схемі залежатиме від формування точних стратегічних пріоритетів розвитку (країни, регіону, галузі, підприємства).

Для того, щоб розкрити поняття “експортний потенціал”, необхідно розглянути ключове поняття “експорт” (табл. 1).

Величина чистого експорту визначається потужністю експортного потенціалу країни. Потенціал як економічна категорія – це комплексна характеристика можливостей, ресурсів, заходів розвитку та ефективності їх використання на рівні підприємства, галузі чи національної економіки, що забезпечує розширене суспільне відтворення. В свою чергу, експортний потенціал країни – це сукупність економічних можливостей держави, які можуть бути використані для формування її іміджу та забезпечення реалізації реалізації національних конкурентних переваг на зовнішніх ринках.

Експортні операції як складова частина зовнішньоекономічної діяльності є джерелом отримання прибутку держави. Досягнення максимальної ефективності експортних операцій, а також максимізація прибутку можлива тільки з використанням знань і досвіду, набутих протягом тривалого часу.

Рис. 1. Структура експортного потенціалу національної економіки

Джерело: [4; 5]

Таблиця 1

Трактування поняття “експорт” за нормативно-правовими актами України

Нормативно-правовий акт	Визначення
Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність” з останнім змінами, внесеними відповідно до Закону № 222-VIII (222-19) від 02.03.2015 р. [8]	Експорт товарів – продаж товарів українськими суб’єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб’єктам господарської діяльності (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України, включаючи реекспорт товарів
Митний кодекс України [9]	Експорт (остаточне вивезення) як митний режим, відповідно до якого українські товари випускаються для вільного обігу за межами митної території України без зобов’язань щодо їх зворотного ввезення
Податковий кодекс України	Експорт – це операції виключно з вивезенням товарів (супутніх послуг) у митному режимі експорту або реекспорту [10]

Джерело: сформовано автором за [8; 9; 10]

Успішність експортної політики розвинених країн підтверджується аналітичними даними. Якщо розглянути період із моменту вступу до ЄС у 2004 р. і до сьогодні, то частка експорту у ВВП Словаччини, Чехії, Словенії та Естонії збільшилася приблизно на чверть, Литви – на третину (34,4%). В Україні за той самий період вона, навпаки,

впала на 12,0%. І хоча за цей період ВВП на душу населення України збільшився у 2,25 рази – до 3082,5 дол. США, він у 5–7 разів менший, ніж у названих країнах (у Литві, зокрема, 16444,8 дол., Естонії – 19719,8, Словенії – 23962,6 дол.) [11].

У цілому суб’єктом зовнішньоекономічної діяльності найчастіше виступає підприємство.

Зовнішньоекономічна діяльність підприємства – це сфера господарської діяльності, пов'язана з міжнародною виробничою інтеграцією і кооперацією, експортом і імпортом товарів і послуг, виходом на зовнішній ринок. На рівні підприємства зовнішньоекономічна діяльність спрямована на укладання та виконання контрактів із іноземними партнерами.

Головними принципами управління ЗЕД підприємства є:

- запобігання затрат ресурсів, пов'язаних із виходом на світовий ринок конкурентоздатних продуктів;
- формування умов, коли враховуються інтереси підприємства та споживачів;
- створення і підтримка позитивного іміджу підприємства як надійного партнера.

Управління ЗЕД на рівні підприємства здійснюється за допомогою застосування стратегічних, фінансових, організаційних, інфраструктурно-логістичних, інформаційно-маркетингових та виробничих інструментів [12].

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Стабілізація національної економіки та зростання її конкурентоспроможності прямопропорційно залежать від розвитку зовнішньоекономічної діяльності, зокрема стимулювання експорту товарів та налагодження співпраці зі стратегічними країнами-партнерами. Основною ідеєю реалізації зовнішньоторговельної політики після стабілізації економічного та політичного середовища України є зростання експорту наукомісткої інноваційної продукції у кількісному та якісному вираженні для сталого розвитку та успіху на світових ринках.

ЛІТЕРАТУРА

1. Проект національної стратегії розвитку експорту України [база даних українських експортерів]. URL: <http://ukrexport.gov.ua/ukr/zed/strategy/ukr/4589.html>.
2. Мельник О. Г., Передало Х. С., Горощко Ю. В. Оцінювання результативності управління зовнішньоекономічною діяльністю на основі цільових показників. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2021. № 2. С. 6.
3. Зінченко А. В. Сучасні проблеми та перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи*. 2021. С. 168–169.
4. Лаврів І. М. Теоретичні аспекти формування експортного потенціалу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 8 (1). С. 129–131.
5. Кліпкова О. І., Цебенко О. О. Аналітичний моніторинг стану експортного потенціалу України.

Електронний ресурс. Інфраструктура ринку. 2019. № 37. С. 56–63. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/37-2019>.

6. Heckscher Eli F. Bertil Ohlin Heckscher-Ohlin Trade Theory Heckscher and; translated, edited, and introduced by Harry Flam and M. June Flanders. Cambridge : The MIT Press, 1991. 234 p.

7. Піддубна Л. І., Іваненко К. В. Фактори формування експортного потенціалу промислових підприємств. URL: <http://www.repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/10227/1/%>.

8. Закон України Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.

9. Митний кодекс України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

10. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

11. Сисоєва Т. П. Формування та розвиток зовнішньоекономічної діяльності регіонів України в умовах глобалізації : дис ... канд. наук: 08.00.05. 2008.

12. Серпенінова Ю., Побожій А. Податкова оптимізація зовнішньоекономічної діяльності. *Фінансовий простір*. 2021. № 3 (43). С. 116–125.

REFERENCES

1. Proekt natsional'noi stratehii rozvytku eksportu Ukrainy [baza danykh ukrains'kykh eksporteriv], available at: <http://ukrexport.gov.ua/ukr/zed/strategy/ukr/4589.html>.
2. Mel'nyk, O. H. Peredalo, Kh. S. and Horoshko, Yu. V. (2021), "Evaluation of the effectiveness of management of foreign economic activity based on target indicators", *Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku*, no. 2, p. 6.
3. Zinchenko, A. V. (2021), Suchasni problemy ta perspektyvy rozvytku zovnishn'oekonomichnoi diial'nosti vitchyznianskykh pidpriemstv [Modern problems and prospects for the development of foreign economic activity of domestic enterprises], *Biznes, innovatsii, menedzhment: problemy ta perspektyvy*, pp. 168–169.
4. Lavriv, I. M. (2016), "Theoretical aspects of export potential formation", *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Serii : Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, vol. 8(1), pp. 129–131.
5. Klipkova, O. I. and Tsebenko, O. O. (2019), "Analytical monitoring of the export potential of Ukraine", *Infrastruktura rynku*, no. 37, pp. 56-63, available at: <http://www.market-infr.od.ua/uk/37-2019>.
6. Heckscher Eli F. Bertil Ohlin Heckscher-Ohlin Trade Theory Heckscher and; translated, edited, and introduced by Harry Flam and M. June Flanders (1991), The MIT Press, Cambridge, 234 p.
7. Piddubna, L. I. and Ivanenko, K. V. Faktory formuvannia eksportnoho potentsialu promyslovykh pidpriemstv [Factors of formation of export potential of industrial enterprises], available at: <http://www.repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/10227/1/%>.

8. Zakon Ukrainy Pro zovnishn'oekonomichnu diial'nist [Law of Ukraine on foreign economic activity]. Zakon Ukrainy, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.

9. Mytnyj kodeks Ukrainy [Customs Code of Ukraine], available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

10. Podatkovyj kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 r. № 2755-VI [Tax Code of Ukraine dated 02.12.2010 No. 2755-VI], available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

11. Sysoieva, T. P. (2008), Formuvannia ta rozvytok zovnishn'oekonomichnoi diial'nosti rehioniv Ukrainy v umovakh hlobalizatsii [Formation and development of foreign economic activity of the regions of Ukraine in the conditions of globalization] : dys ... kand. nauk: 08.00.05.

12. Serpeninova Yu. and Pobozhij A. (2021), "Tax optimization of foreign economic activity", *Finansovyy prostir*, no. 3 (43), pp. 116–125.

Стаття надійшла до редакції 06 листопада 2022 р.